

Subject of the institution of plea bargaining with a comparative study of Iranian law

Seyed Hassan Sarmadi¹
Abolhassan Shakeri^{2*}
Hassan Hajitabar Firuzjaei³

Received: 5 May 2025

Reception: 9 June 2025

Abstract

Plea bargaining is a conciliatory and compromise institution for handling criminal cases that has its roots in the common law legal system, which is a type of mutual agreement between the accused and the prosecution authority, with the subject of "accusation"; in such a way that during such an interaction, the accused helps the prosecution authority by confessing to the crime or promising any other type of cooperation, and in return, the prosecution authority is committed to reducing the punishment of the accused or acquitting him. This study, using a descriptive-analytical method, after providing a definition of plea bargaining, examines the advantages and disadvantages of plea bargaining and examines the problems of Iranian law in accepting the aforementioned institution. The findings of the research indicate that this institution of plea bargaining is helpful in expediting the proceedings and deflating the inflation of criminal cases at different stages of the proceedings. Of course, such an institution does not exist in our country's legal system, but due to the crisis caused by the slowness of the judiciary and the growing volume of cases in our legal system, it is not without benefit to examine this institution and its advantages and disadvantages and determine the possibility or impossibility of its implementation in the laws of our country.

Keywords: plea bargaining, criminal trial process, defendant, prosecution authority, criminal inflation.

---

¹. PhD student in Criminal Law and Criminology, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran. Hassansarmadi477@gmail.com

². Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. (Corresponding). A.shakeri@umz.ac.ir

³. Department of Law, Faculty of Humanities, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran. Hajitabar@yahoo.com

<http://doi.org/10.30510/pscci.2025.539748.1321>

بررسی تحلیلی سیاست مزایا و معایب نهاد معامله اتهامی در حقوق ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۵

سید حسن سرمدی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۴

ابوالحسن شاکری^۲

حسن حاجی تبار فیروزجایی^۳

چکیده

معامله اتهامی یک نهاد مصالحه‌ای و سازشی است برای رسیدگی به پرونده‌های کیفری می‌باشد که ریشه در نظام حقوقی کامن‌لا دارد که یک نوع توافق دوسویه بین متهم و مقام تعقیب، با موضوع «اتهام» است؛ بدین شکل که در جریان چنین تعاملی، متهم با اقرار به جرم یا وعده هر نوع همکاری دیگر، مقام تعقیب را یاری می‌دهد و در مقابل، مقام تعقیب هم متعهد به تخفیف مجازات متهم یا تبرئه او می‌شود. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی، پس از ارائه تعریف معامله اتهامی، به بررسی مزایا و معایب معامله اتهامی و بررسی مشکلات حقوق ایران برای پذیرش نهاد مذکور می‌پردازد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که این نهاد معامله اتهامی، کمکی است در تسریع امر دادرسی و تورم‌زدایی از پرونده‌های کیفری در مراحل مختلف رسیدگی، البته چنین تأسیسی در نظام حقوقی کشور ما وجود ندارد اما به دلیل بحران ناشی از کندی دادرسی و حجم روبه‌رشد پرونده‌ها در نظام حقوقی ما، بررسی این نهاد و مزایا و معایب آن و تعیین امکان یا عدم امکان اجرای آن در حقوق کشور ما خالی از فایده نیست.

واژگان کلیدی: تورم کیفری، فرایند دادرسی کیفری، متهم، معامله اتهامی، مقام تعقیب.

دانشجوی دکتری رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران. Hassansarmadi477@gmail.com

^۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. (نویسنده مسئول). A.shakeri@umz.ac.ir

^۲. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران. Hajjtabar@yahoo.com

۱- مقدمه

معامله اتهامی، به‌عنوان شیوه‌ای برای راهبرد قراردادی شدن حقوق کیفری، در یک نگاه متأملانه، تأسیس جالبی است که (معاملات) را به حیطه آیین دادرسی کیفری نیز کشانده تا متهم بتواند از مزایای دادوستد - که بشر همواره از آن بهره می‌گرفته است - در این حیطه و بعد زندگی انسانی نیز بهره بگیرد؛ البته در بحث از چرایی کاربرد چنین تأسیسی در نظام حقوقی کشورهای که آن را اجرا می‌کنند، به دلایل بسیاری بر می‌خوریم که هر یک در جای خود بسیار مهم و قابل توجه هستند؛ برای نمونه، مهم‌ترین دلیل استفاده نظام‌های حقوقی از این تأسیس جزایی، کمک به حل مشکل «ناکارآمد شدن نظام عدالت کیفری به دلیل افزایش رو به رشد جرم و پرونده‌های کیفری» است که این تأسیس با کمک به «تسریع در رسیدگی» می‌تواند یک گام مؤثر در حل این مشکل بردارد.

البته، انتقاداتی نیز بر اجرای این نهاد در کشورهای مجری آن همواره مطرح بوده است که از مهم‌ترین آن‌ها «امکان نقص حقوق متهم، به دلیل عدم برخورداری او از یک دادرسی عادلانه، که حق اوست» می‌باشد. این انتقادات تا آنجا پیش رفته که حتی پیشنهادهایی در جهت حذف این تأسیس نیز ارائه شده است؛ اما در نهایت برخی از طرفداران حذف این نهاد خود پذیرفتند که این امر، نظام عدالت کیفری کشورهای مجری را با ناکارآمدی جدی مواجه خواهد کرد و حقیقتاً امکان‌پذیر نیست.

منظور از معامله‌های اتهامی، نوعی توافق بین نظام عدالت کیفری در سطوح مختلف با متهم است، مبنی بر اینکه در صورت اقرار متهم یا هرگونه همکاری او با نظام عدالت کیفری، جهت کشف و تعقیب جرم، این نظام (در سطوح مختلف) متعهد به تخفیف مجازات متهم یا حسب مورد تبرئه او شود. بزرگ‌ترین مزیت این نهاد، کاهش تراکم پرونده‌ها در مراحل مختلف دادرسی و در نتیجه آن کاهش حجم کاری پلیس، مقام تعقیب، قضات و کاهش جمعیت زندانیان و... است.

در حال حاضر، در کشور ما چنین نهادی وجود ندارد، البته نهادهای مشابه آن، در نظام حقوقی ما وجود دارد (مثل نهاد معاذیر قانونی) اما این نهادها با نهاد معامله‌های اتهامی تفاوت‌های زیادی دارند و در عمل از کارایی آن در کاهش حجم پرونده‌های کیفری و کارها برخوردار نیستند. با توجه به این که دستگاه قضایی کشور ما به دلیل کندی دادرسی و تورم رو به رشد پرونده‌ها در مراحل مختلف دادرسی، یا یک «بحران» جدی روبه‌روست، باید به راه‌های میان‌بر، برای رسیدگی به پرونده‌ها توجه کرده و آن‌ها را مورد بررسی قرارداد تا از این طریق مسیر طولانی رسیدگی به

پرونده‌ها کوتاه‌تر شده، سریع‌تر به انجام برسد.

۲- مفهوم نهاد معامله اتهامی

در ابتدا برای شناخت معامله‌ی اتهامی، بررسی دقیقی از معنا و مفهوم عبارت «Plea Bargaining» که برای این نهاد در حقوق انگلو امریکن به کار می‌رود، لازم است. با توجه به این‌که، اصطلاح «Plea Bargaining» از ترکیب دو کلمه «Plea» به معنای درخواست (باطنی، ۱۳۸۱: ص ۳۰۲)، دادخواست (مصلحی، ۱۳۸۵: ص ۲۱۴)، دفاع (بخش ترجمه دیوان داوری دعاوی ایران (لاسه)، ۱۳۸۹: ص ۵۶)، دفاعیه (رمضانی نوری، ۱۳۷۶: ص ۵۶۰)، عرض حال (آریان پور کاشانی، ۱۳۷۵: ص ۴۰۶۹)، مدافعه (کشاورز، ۱۳۸۵: ص ۱۷۵) و «Bargaining» به معنای دادوستد (مصلحی، ۱۳۸۵: ص ۳۸)، معامله (رمضانی نوری، ۱۳۷۶: ص ۷۲)، توافق (باطنی، ۱۳۸۱: ص ۲۸)، مذاکره کردن، چانه زدن (مشیری، ۱۳۸۶: ص ۲۲۹) و تعهد متقابل می‌باشد؛ در بیان معنای لغوی این اصطلاح، درخواست یا دادخواست معامله، تقاضای مذاکره، مدافعه چانه‌زنی، را می‌توان ذکر کرد؛ «Plea Bargaining» را «Plea Negation» و «Plea Agreement» هم می‌گویند، که تقریباً القاهر همان معانی ذکر شده هستند، هم چنین معنی «توافق قبل از محاکمه» (آریان پور کاشانی، ۱۳۷۵: ص ۱۰۹۳) و «معامله اتهام» (خزانی، ۱۳۷۷، ص ۱۵۱) یا «معامله‌ی اتهامی» نیز برای این اصطلاح ذکر شده است، که ظاهراً دو معنی اخیر کاربرد بیشتری در متون حقوقی فارسی زبان، داشته است و در کتب و مقالاتی که از اصطلاح «Plea Bargaining» استفاده شده غالباً معنای اخیر یعنی «معامله اتهام» یا «معامله‌ی اتهامی» در مقابل آن ذکر شده است. که ناظر به نوعی توافق دوسویه بر سر اتهام می‌باشد؛

یعنی معامله‌ای با موضوع اتهام. همچنین «Plea Bargaining» یا معامله‌ی اتهامی، به معنی «توافق روی حل و فصل دعوی بین مدعی علیه و مقام تعقیب» (آقایی، ۱۳۷۸: ص ۹۰۶) آمده، که البته به دلیل کاربرد بیشتر این نهاد در پرونده‌های کیفری به کار بردن اصطلاحات دعوی و مدعی علیه، که معمولاً برای پرونده‌های حقوقی به کار می‌رود چندان درست به نظر نمی‌رسد و بهتر آن است که این معامله را توافقی بین متهم و مقام تعقیب (Garner Brayn, 1388.p.1190) در «پرونده‌های کیفری» (Schultz, 2002) تعریف کنیم.

بر اساس این توافق متهم می‌پذیرد که از طریق پذیرش مجرمیت خود (Longman, 2003. P. 1102)، یا شهادت علیه همدستان و شرکا خود و به‌طور کلی، ارائه هر اطلاعاتی در مورد جرم، یا هرگونه همکاری دیگر، یا مقام تعقیب، او را از وظیفه‌ای که اولین نتیجه اصل برایت، (یعنی قرار گرفتن بار اثبات دعوی بر دوش مدعی) در اثبات

مجرمیت متهم، به عهده او (مقام تعقیب) می‌گذارد، معاف کند و در مقابل، مقام تعقیب، متعهد تخفیف در مجازات یا تبرئه متهم و کمک به او در کاهش بار مسئولیت وی، از طریق اختیارات خود، خواهد شد؛ بدین شکل که یا کیفیت جرم او در نظر گرفته نمی‌شود (مثلاً سرقت مقرون به اذیت و آزار، سرقت ساده در نظر گرفته می‌شود). یا سایر اتهامات وارده به متهم نادیده گرفته می‌شود و فقط به جرمی که متهم در رابطه با آن، با مقام تعقیب همکاری کرده، رسیدگی می‌شود، یا اگر فقط یک اتهام، مورد تحقیق، باشد اعتراف متهم، باعث تخفیف در میزان مجازات می‌شود در نهایت در تعریف نهاد معامله‌ی اتهامی می‌توان گفت: «یک‌نهاد حقوقی سازشی مبتنی بر توافق دوجانبه متهم و دستگاه قضایی است که به‌عنوان شیوه‌ای از راهبرد قراردادی شدن حقوق کیفری با اعتقاد به لزوم حفظ رسمیت و موجودیت نظام عدالت کیفری، سعی در تعدیل گرایش سرکوبگرانه و یک‌سویه این نظام در برخورد با متهم دارد و در مسیر این هدف، اراده متهم در تصمیم‌گیری در مورد مجازات را قابل توجه می‌انگارد».

۳- پیشینه نهاد معامله اتهامی

در خصوص خاستگاه نهاد معامله‌ی اتهامی، در میان نظام‌های بزرگ حقوقی، بدون هیچ تردیدی باید از نظام حقوقی «کامن لا» نام برد؛ یعنی کشورهای تابع نظام کامن‌لا، که نظام حقوقی آن‌ها، نسبت به نظام حقوقی کشورهای تابع نظام رومی - ژرمنی، از انعطاف بیشتری برخوردار است، در این زمینه، پیش‌قدم بوده‌اند. بنابراین در شروع اجرای نهاد معامله‌ی اتهامی از نظام حقوقی کامن‌لا، تردیدی وجود ندارد اما در این که، کدام‌یک از کشورهای تابع این نظام، برای اولین بار این نهاد را در دادرسی‌های خود به کار گرفتند، اختلاف‌نظر وجود دارد، گروهی خاستگاه این نهاد را از کشور انگلستان و گروهی دیگر، خاستگاه اولیه آن را ایالات متحده آمریکا می‌دانند.

با توجه به این‌که، نظام حقوقی کامن‌لا، در انگلستان شکل گرفته است (شیروی، ۱۳۸۴: ص ۱۲۴)، می‌توان منشأ بسیاری از نهادهای حقوقی خاص این نظام را نیز در انگلستان دانست؛ همچنین با توجه به اینکه انگلستان، چهار قرن تحت سیطره امپراتوری روم بود (از قرن ۸ تا ۱۱) و در این چهار قرن، اختلافات بر اساس عرف‌های محلی مطابق با اصول و قواعد فئودالی حل و فصل می‌شد و اختلافات بین قبایل به سازش بین آن‌ها می‌انجامید (همان)، می‌توان این سازش‌ها را مبنایی برای سازش بین مقام تعقیب و متهم در آینده و شکل‌گیری نهاد معامله‌ی اتهامی، دانست.

اما در مقابل، می‌توان شروع نهاد معامله‌ی اتهامی را، از کشور ایالات متحده آمریکا، دانست، به دلیل این‌که، این کشور قبل از ورود اروپاییان به آن دارای ساکنان بومی

مثل سرخ‌پوستان بود، که آداب و رسوم و فرهنگ عمومی حقوقی - قضایی خاص خود را برای حل و فصل اختلافات میان خود داشتند (نجفی، ۱۳۸۲: ص ۳۸ - ۳). روش آن‌ها، یک روش «غیر قضایی» (نجفی، ۱۳۷۷: ص ۲۱۸) مبتنی بر سازش بود که مورد توجه ساکنان جدید اروپایی آمریکا قرار گرفت و مبنایی برای ایجاد نهادهای سازشی مثل نهاد معامله‌ی اتهامی در حقوق این کشور شد.

زمان شروع اجرای نهاد معامله‌ی اتهامی را قبل از نیمه قرن ۱۹ میلادی دانسته‌اند، اما قبل از قرن نوزدهم، چیزهایی شبیه چانه‌زنی، در تمام موارد تعقیب، که جنبه فوری و اضطراری داشته، مورد استفاده قرار می‌گرفته است (روشن قنبری، ۱۳۸۹: ص ۵-۱).

در آمریکا، «جورج فیشر» می‌گوید، این مسئله را می‌توان در هر زمانی از ظهور دادستان عمومی، ردیابی کرد و دادستان عمومی، منحصر به ایالات متحده نمی‌شده است و قبلاً به صورت گسترده‌تری در جاهای دیگر، بوده است. چنانچه می‌توان توجه به این روش دادرسی را در قرن ۱۳ میلادی در کشورهای فرانسه و اسپانیا نیز یافت اما به دلیل عدم استمرار این روش در این کشورها و مشخص نبودن شکل دقیق آن، نمی‌توان آن‌ها را به عنوان خاستگاه روش مذکور معرفی کرد.

به طور کلی، میزان استفاده از نهاد معامله‌ی اتهامی، قبل از قرن ۱۹، به دلیل سیطره قضایی‌ها، در صدور احکام مجازات، بسیار نادر بوده است، در اواسط این قرن و پس از آن بود که به دنبال پدیده «صنعتی شدن» جوامع و افزایش نرخ جرم و تراکم پرونده‌ها و لزوم حل و فصل سریع‌تر دعاوی، استفاده از این روش ظهور بیشتری یافت.

بدین شکل که بر اثر کثرت تراکم و بازتاب اجتماعی پرونده‌های جراحات و مصدومیت‌های وارد بر کارگران، در مراکز صنعتی، قضات، مجبور به پذیرش و احترام به معامله‌ای بودند که مورد قبول طرفین قرار گرفته بود. با توجه به این که استفاده از نهاد دادوستد اتهامی پیش از قرن ۱۹ - به طور نادر - در آمریکا وجود داشته است، در حالی که «حقوق دانان انگلیسی ادعا می‌کنند که چیزی از معامله اتهام در قرن ۱۸ در انگلیس نیافته‌اند» (همان، ص ۴)، می‌توان گفت دادوستد اتهامی به شکل فعلی آن، اولین بار از کشور آمریکا شروع شده است. امروزه استفاده از نهاد معامله‌ی اتهامی، در شکل بسیار گسترده‌ای مطرح است، به طوری که تحقیقات نشان داده است بیش از ۹۰ درصد از پرونده‌های جزایی، در آمریکا، به شیوه معامله‌ی اتهامی حل و فصل می‌شود. (Olin, Dirk, 2002, p: 2)

به این ترتیب، رویه معامله‌ی اتهامی در کنار رویه «معامله مجرمیت» که شورای اروپا به آن به عنوان شکلی از ساده‌سازی آیین دادرسی عادی اشاره می‌کند، توسعه یافت. (دل‌ماس مارتی، ۱۳۸۱: ص ۱۴۷) به طوری که امروزه استفاده از این نوع نهادها در

کشورهای مختلف تابع نظام‌های حقوقی غیر کامن لا نیز گسترش یافته است.

۴- نقد و بررسی معامله اتهامی

الف- بررسی نظریات مخالفان معامله اتهامی

۱- نقض حقوق اساسی متهم

می‌دانیم که در راستای اجرای اصل برایت، بار اثبات دعوی یا جرم بر دوش مدعی و حسب مورد، مقام تعقیب است و عدم موفقیت شاکی یا مقام تعقیب، در اثبات اتهام، به دلیل فقد دلیل، منجر به صدور حکم برایت متهم خواهد بود (محمدی، ۱۳۸۲: ص ۲۹۵). نهاد معامله‌ی اتهامی، متهم را ناچار می‌سازد که خود، دلیل لازم برای از بین رفتن برایت خود را در اختیار مقام تعقیب بگذارد، در حالی که این حق اوست که از یک دادرسی عادلانه، در یک دادگاه «علنی» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۳: ص ۵۲) برخوردار باشد؛ در ضمن در نتیجه اجرای نهاد معامله‌ی اتهامی ممکن است مجرمین مشابه، مجازات‌های متفاوتی را متحمل شوند و این امر هدف دست‌یابی به برابری در اجرای آیین دادرسی کیفری (کاشانی، ۱۳۸۳: ص ۱۴۵) را با مشکل مواجه کنند. همچنین مخالفین نهاد معامله‌ی اتهامی معتقدند، که اقرار به جرم از سوی متهم، در پی فرآیند چانه‌زنی، در برخی موارد تحت شکنجه و فشار توسط نیروهای پلیس، یا مأموران دادستانی اخذ می‌شود و موجب نقض حقوق اساسی متهم است.

۲- وابستگی معامله اتهامی به مهارت مذاکره‌کننده

ایراد دیگری که به نهاد معامله‌ی اتهامی وارد شده است، آن است که ممکن است، این نهاد، به شدت بستگی به مهارت‌های مذاکره‌کنندگان داشته باشد، به‌خصوص بسته به نوع جرم و رفتار و سلوک دادستان یا متهم و وکیل او؛ متهم یا وکیل او، باید علاوه بر اطلاعات حقوقی، فن مذاکره را نیز فرا گرفته باشند تا بتوانند موفق باشند، ممکن است کسی که جرم مهمی را مرتکب شده، با مذاکراتی که انجام می‌دهد، از مجازاتی که مستحق آن است، بگریزد. این وضعیت، یادآور شیوه تلخ «سوفسطاییان» در یونان قدیم است؛ آن‌ها استادان سخن بودند و می‌توانستند، هر مدعایی را به کرسی بنشانند، به طوری که جهت غلبه بر مخالفین خود، از مقدمات صحیحی شروع و از آن نتایج مهمی می‌گرفتند (طالب‌زاده، ۱۳۸۲: ص ۱۸). آن‌ها به جوانان می‌آموختند که چگونه می‌توان حرف و نظر خود را به کرسی نشاناند (خوانساری، ۱۳۸۲: ص ۲) معایبی که برای نهاد معامله‌ی اتهامی ذکر شده تا آن جاست که حتی، اندیشه‌هایی را در جهت «حذف این نهاد» (Linch Timothy, 2003: pp. 4) مطرح کرده است؛ اما چنین امری به‌سختی ممکن است، چون این نهاد،

⁴ See: <http://www.cato.org/pubs/regulation/regv26n3-7.pdf>.

در سیستم حقوقی کشورهای که آن را پذیرفته‌اند، به یک امر پایدار و ماندنی تبدیل شده است. (Jolley. Jerry C. 1972. P: 65) ° و ظرفیت سیستم قضایی، برای این که بخواهد، به هر پرونده جنایی از طریق محاکمه رسیدگی نماید بسیار محدود است. (Mccoy Candace. 2005.pp: 1-5) ^۱ بنابراین، فقدان این نهاد، در کشورهایی که آن را پذیرفته‌اند، کارایی دستگاه قضایی را با مشکل مواجه خواهد کرد.

ب- نظریات موافقان معامله اتهامی

۱- کاهش تراکم پرونده‌ها

امروزه، افزایش نرخ جرم، سبب افزایش پرونده‌های کیفری و تراکم آن‌ها در دستگاه عدالت کیفری، شده است؛ این وضعیت نوعی «بحران» برای سیاست‌های جنایی در کشورهای مختلف است چرا که در نتیجه آن، نه تنها نظام عدالت کیفری با کندی مواجه شده بلکه آن را با یک انسداد و وقفه تدریجی مواجه کرده است (نجفی ابرندآبادی و هاشم بیگی، ۱۳۷۷: ص ۵-۱).

یکی از دلایل طرفداران الغای نظام کیفری، در حال حاضر، آن است که این نظام که همیشه با تراکم پرونده‌ها دست و پنجه نرم می‌کند، آثار تخریبی و زیان باری برای متهمان و محکومان دارد (پرادل، ۱۳۷۸: ص ۶). این بحران دستگاه قضایی را در تمام مراحل رسیدگی، از کشف جرم، تا اجرای حکم در برگرفته و اجرای آن را از کارایی لازم باز داشته است. اجرای نهاد معامله‌ی اتهامی، می‌تواند به حل و فصل پرونده‌ها در همان مراحل اولیه رسیدگی انجامد و از ورود آن‌ها به مراحل بالاتر و تجمعشان در آن مراحل جلوگیری نماید و بدین وسیله گامی در جهت کاهش شرایط بحرانی باشد.

۲- صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌های نظام عدالت کیفری

برای اجرای یک رسیدگی کامل، زمان، مکان و نیروی زیادی لازم است؛ پیچیدگی‌های نظام دادرسی گاه سبب می‌شود افراد با مشکلات جدی مواجه گردند (موسوی، ۱۳۸۷: ص ۱۸). چون تشریفات دادرسی می‌تواند اطلاع بی‌اندازه دادرسی و تضییع حقوق طرفین را سبب شود؛ علاوه بر زمان، مکان و نیروی زیادی نیز برای یک دادرسی کامل، لازم است اما استفاده از نهاد عامله‌ی اتهامی، دادرسی را هر چه سریع‌تر به نتیجه می‌رساند، هم‌چنین، دوری متهم از خانواده و درگیری او در مراحل مختلف امر قضا، هزینه‌های زیادی بر او، خانواده او و جامعه، تحمیل می‌کند که با

خارج کردن سریع او از مراحل مختلف تحقیقات و رسیدگی، از طریق نهاد معامله‌ی اتهامی، می‌توان به این هزینه‌ها پایان داد. علاوه بر موارد مذکور، اگر در پرتو اجرا این نهاد متهم بپذیرد که در مورد هم‌دستان خود به مقامات تعقیب اطلاعات مفیدی را ارائه نماید، کمک زیادی به کاهش هزینه‌های نظام عدالت کیفری در امر کشف جرم و تعقیب خواهد کرد.

۵- نقد و بررسی ورود نهاد معامله‌ی اتهامی در حقوق ایران

آنچه ضرورت پذیرش نهاد معامله‌ی اتهامی و نهادهای مشابه آن و اجرای آن‌ها را در کشور ما ایجاد می‌کند، بیش از هر چیز، تراکم پرونده‌های جزایی، در تمام مراحل رسیدگی کیفری، از مرحله کشف جرم تا اجرای احکام می‌باشد. در مرحله تحقیقات پلیسی، افزایش نرخ جرم، از دقت و سرعت لازم در امر کشف جرم و تحقیقات کاسته است، مثلاً در سال ۱۳۸۵ حدود ۱۹۰ هزار مورد سرقت (فقط سرقت) توسط نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، به ثبت رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶: ص ۴۹۱). (توجه به رقم سیاه، اهمیت امر را آشکارتر می‌کند).

با اجرای نهاد معامله‌ی اتهامی، متهم در کشف جرم و دادن اطلاعاتی در مورد جرم و مجرم دانه درشت، به پیشرفت کار پلیس و جلوگیری از تراکم کارها، کمک خواهد کرد.

در مرحله تعقیب در دادسرا، نیز تراکم پرونده‌ها، کار را به کندی و وقفه مواجه کرده است، در حالی که کار بازپرس و دادستان و... در این مرحله، زمانی مفید است که به موقع شروع و به موقع خاتمه یابد (آشوری، ۱۳۸۶: ص ۲۳). از جمله وظایف بازپرس، انتخاب قرار تأمین (مدنی، ۱۳۸۵: ص ۲۰). است که باید متناسب باشد، ولی متأسفانه به دلیل تورم پرونده‌ها در دادسرا این امر نیز از دقت کافی برخوردار نیست، صدور پیاپی قرار بازداشت موقت که لطمه شدیدی به حقوق متهم می‌زند و در حالی صورت می‌گیرد که هنوز چیزی در جهت مجرمیت متهم ثابت نشده، نشان این ادعا است.

در مرحله رسیدگی و صدور حکم در دادگاه نیز اختلال ناشی از تراکم پرونده‌ها رو به افزایش است؛ تعداد پرونده‌های مختومه در دادگاه‌های عمومی کشور، در سال ۱۳۸۵، ۳۲۱۷۶۷۰ مورد و پرونده‌های مختومه در دادگاه‌های کشور در همان سال ۵۰۶۰۸۶ مورد بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶: ص ۴۹۱).

بی‌تردید تراکم و تورم در مرحله کشف جرم، تحقیق، تعقیب و رسیدگی و صدور حکم، تراکم در مرحله اجرای احکام را هم به دنبال دارد افزایش تعداد مجرمینی که در انتظار اجرای مجازات هستند، به تأخیر افتادن مجازات‌ها، افزایش جمعیت زندانیان به نسبت ظرفیت زندان‌ها و غیره نشانه این امر است؛ افزایش جمعیت

زندانیان در نتیجه افزایش جرم، مردم را نسبت به پلیس و به طور کلی نسبت به سیستم عدالت کیفری، بدبین و بی‌اعتماد خواهد کرد. جمعیت زندانیان کشور که در سال ۱۳۵۹ برابر ۲۲۴۰۰ نفر بود در سال ۱۳۷۶ به حدود ۱۵۶۶۰۰ یعنی ۷ برابر رسیده، این در حالی است که جمعیت کشور فقط ۵۵ درصد افزایش داشته است به عبارت دیگر تعداد زندانیان کشور حدود ۴۵۰ درصد افزایش داشته است (نراقی، ۱۳۸۳: ص ۲۳). همچنین این امر لزوم «تسریع در اجرای مجازات‌ها» (بکاریا، ۱۳۸۰، ص ۸۳) را با خطر جدی مواجه خواهد کرد. البته مشکلات و نگرانی‌هایی نیز برای پذیرش و اجرای نهاد معامله اتهامی در حقوق ایران وجود دارد؛ از جمله اینکه؛ اولاً طبق قانون اساسی، امر قضاوت به عهده قاضی واجد شرایط است و فقط او می‌تواند در مورد میزان مجازات‌ها تصمیم بگیرد، با توجه به این امر چگونه می‌توانیم نهاد معامله‌ی اتهامی را در مرحله پلیسی یا دادسرا اجرا کرده و به پلیس یا دادستان، اختیار تصمیم‌گیری در کاهش مجازات متهم یا تبرئه او را اعطا کنیم؟ در پاسخ می‌توان دو نظر را بیان کرد:

۱- نهاد معامله‌ی اتهامی، یک تأسیس سازشی است؛ اگر آن را صلح و سازشی بین متهم و بزه دیده بدانیم؛ بدون دخالت در حوزه کاری قضات، می‌توانیم آن را اجرا کنیم. بدین شکل که بزه دیده، عضوی از جامعه، است و مقام تعقیب اعم از پلیس، دادستان و... نماینده‌ای از سوی جامعه، در نتیجه نماینده بزه دیده هم هست و توافق بین او و متهم، به‌طور غیرمستقیم صلح و سازشی بین متهم و بزه دیده است و اجرای آنچه طرفین در نتیجه صلح و سازش، بر آن توافق می‌کنند؛ مغایرتی با حق تعیین مجازات توسط قضات ندارد؛ همان‌طور که تراضی قاتل و اولیای دم بر سر مقدار دیه مقتول و موارد دیگری که در این زمینه وجود دارد، مغایرتی با این حق ندارد.

۲- می‌توان برای اجرای نهاد معامله‌ی اتهامی، شرط، «تأیید قاضی» را برای لازم‌الاجرا شدن این معامله قرارداد و نظر قاضی را در تخفیف یا معافیت از مجازات جویا شد، همان‌طور که در برخی کشورها به همین شیوه عمل می‌شود، مانند کشور ایتالیا و برخی از ایالت‌های آمریکای شمالی.

به این ترتیب تخفیف مجازات یا معافیت متهم از کیفر، با نظر قاضی صورت خواهد گرفت و اشکال یاد شده را نخواهد داشت، اگرچه این امر از سرعت رسیدگی به شیوه چانه‌زنی تا حدودی می‌کاهد ولی بهتر از فقدان این نهاد به‌طور کلی است. ثانیاً از نظر جامعه‌شناسان (محقق داماد، ۱۳۸۹: ص ۱۵۷) جامعه ایران دارای مردمی با عادت قانون‌گریزی می‌باشد، اغلب تحقیقات و نظرسنجی نشان می‌دهند که در ایران، تمایل زیادی به رعایت قانون در جامعه وجود ندارد (فتحعلی، ص ۱). بنابراین،

افراد در جامعه ایران، به خاطر ضمانت اجرای قانونی، قانون را رعایت می‌کنند و اگر این ضمانت اجراها، تضعیف شوند، افراد هیچ دلیلی برای رعایت قانون نخواهند داشت؛ بنابراین هر نوع نهادی که مثل معامله‌ی اتهامی، قطعیت مجازات را متزلزل کند، به رشد قانون‌گریزی کمک می‌کند.

در حالی که راه مقابله با قانون‌گریزی، در تشدید مجازات و خشونت کیفری نیست؛ اگر بخواهیم به این طریق قانون‌گریزی را درمان کنیم باید با نهادهای مثل «تخفیف مجازات»، «معاذیر قانونی»، «آزادی مشروط»، «تعلیق مجازات» و هر نهاد دیگری که قطعیت مجازات را متزلزل می‌کند مخالفت کنیم؛ که چنین امری ممکن نیست.

راه‌کار مبارزه با قانون‌گریزی را باید اموری مثل نقش مراکز نظارت و بازرسی، جستجو کردن نه در سخت‌گیری‌های بی‌رویه کیفری. در ضمن می‌توان امکان درخواست چانه‌زنی را محدود به متهمین بدون سابقه یا حداکثر متهمینی که برای بار دوم مرتکب جرم شده‌اند، محدود کرد و بر این مشکل غلبه نمود.

نتیجه‌گیری

در مورد اجرای این نهاد در حقوق ایران، با توجه به نگرانی‌هایی که در این زمینه وجود دارد، باید گفت اگر این نهاد به‌طور کامل و با تمام شرایط لازم برای آن در حقوق ایران اجرا شود و صورت تقلیدی صرف و ناکارآمد از حقوق غرب را نداشته باشد؛ احتمال موفقیت آن و استفاده از مزایای فراوان آن زیاد است، اما اگر برگرفته‌ای ناقص از حقوق غرب، بدون داشتن ضمانت اجراهای لازم و تدابیر اندیشمندانه، برای جلوگیری از سوءاستفاده مقامات تعقیب اعم از پلیس و دادستان باشد، نه تنها مفید نیست، بلکه زیان‌های زیادی را به دنبال خواهد داشت. با توجه به این‌که دستگاه قضایی ما در مواجهه با بار کاری و تراکم پرونده‌ها، با بحران روبروست، بهتر است از راه‌کارهایی که برای کاهش بحران وجود دارد استقبال کنیم؛ اگرچه نگرانی‌هایی برای اجرای این نهاد در ایران وجود دارد اما این نگرانی‌ها به راحتی قابل حل هستند، مثلاً با قرار دادن شرط تأیید قاضی در معامله‌ی اتهامی می‌توان بر مشکل تخصیص قدرت تصمیم‌گیری به قضات محاکم، با محدود کردن امکان چانه‌زنی به متهمین بدون سابقه یا حداکثر به متهمینی که برای بار دوم مرتکب جرم می‌شوند بر مشکل میل به قانون‌گریزی و تکرار جرم در جامعه ایران و با تخصیص کردن پلیس و مقامات تعقیب و قرار دادن ضمانت اجراهای دقیق و قطعی برای معامله‌ی اتهامی، بر مشکل امکان سوءاستفاده پلیس یا مقامات تعقیب غلبه کرد. در ضمن، توجه به این نکته ضروری است که در شرایط بحرانی، آنچه بر هر چیزی اولویت دارد، تلاش برای رفع بحران است و در چنین شرایطی تصمیم‌گیری باید در این مسیر باشد.

استناد:

سرمدی سید حسن، شاکری ابوالحسن، حاجی تبار فیروزجائی حسن. بررسی تحلیلی سیاست مزایا و معایب نهاد معامله‌ی اتهامی در حقوق ایران، *فصلنامه تحولات سیاسی اجتماعی معاصر ایران*، 1404؛ 4(4): e236595. doi: 10.30510/pscci.2025.539748.1321

منابع

الف- منابع فارسی

- ۱- آریان پور کاشانی، عباس، ۱۳۷۵، فرهنگ حقوقی انگلیسی - فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- ۲- آشوری، محمد، ۱۳۸۶، آیین دادرسی کیفری، تهران، انتشارات سمت.
- ۳- باطنی، محمدرضا، ۱۳۸۱، فرهنگ معاصر انگلیسی - فارسی، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر.
- ۴- بخش ترجمه دیوان داوری دعاوی ایران (لاسه)، ۱۳۸۹، فرهنگ اصطلاحات حقوقی، انگلیسی به فارسی، تهران، کتابخانه گنج دانش: دادآفرین.
- ۵- بکاریا، سزار، ۱۳۸۰، رساله جرائم و مجازات‌ها، ترجمه محمدعلی اردبیلی، تهران، نشر میزان.
- ۶- پردل، ژان، ۱۳۷۸، تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، سمت.
- ۷- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۳، ترمینولوژی حقوق، تهران، انتشارات گنج دانش.
- ۸- خزانسی، منوچهر، ۱۳۷۷، فرآیند کیفری (مجموعه مقالات)، تهران، گنج دانش.
- ۹- خوانساری، محمد، ۱۳۸۲، منطق، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- ۱۰- دلماس مارتی، می ری، ۱۳۸۱، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، انتشارات میزان.
- ۱۱- رمضانی نوری، محمود، ۱۳۷۶، فرهنگ حقوقی مدین، تهران، انتشارات مدین.
- ۱۲- روشن قنبری، عطاء الله، ۱۳۸۹، «نگاهی به معامله اتهام در حقوق آمریکا» ماهنامه کانون سردفتران و دفتریاران، دوره ۲۰، ش ۱۰۲.
- ۱۳- شیروی، عبدالحسین، ۱۳۸۴، حقوق تطبیقی، تهران، انتشارات سمت.

- ۱۴- طالب زاده، حمید، ۱۳۸۲، فلسفه، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- ۱۵- فتحعلی، علیرضا و نادری، میثم، «بررسی دلایل رفتار قانون‌گریزی شهروندی».
- See: <http://naderi82.blogfa.com/post-14.aspx-cashed>
- ۱۶- کاشانی، سید محمود، ۱۳۸۳، استانداردهای جهانی دادگستری، تهران، میزان.
- ۱۷- کشاورز، بهمن، ۱۳۸۵، فرهنگ حقوقی انگلیسی به فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- ۱۸- محقق داماد، سید مصطفی، ۱۳۸۹، قواعد فقه ۴، بخش جزایی، نشر علوم اسلامی.
- ۱۹- محمدی، ابوالحسن، ۱۳۸۲، مبانی استنباط حقوق اسلامی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲۰- مدنی، جلال‌الدین، ۱۳۸۵، آیین دادرسی کیفری، تهران، پایدار.
- ۲۱- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶، سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، تهران، انتشارات مرکز آمار ایران، دفتر اطلاع‌رسانی و پایگاه اطلاعات آماری.
- ۲۲- مشیری، مهشید، ۱۳۸۶، فرهنگ اطلس، تهران، انتشارات آریان ترجمان.
- ۲۳- مصلحی، مهرداد، ۱۳۸۵، فرهنگ حقوقی یادواره، تهران، نشر یادواره اسدی.
- ۲۴- موسوی، سید مهدی، ۱۳۸۷، دادرسی فوری در نظام حقوقی ایران و انگلستان، تهران، میزان.
- ۲۵- نراقی، حسن، ۱۳۸۳، جامعه‌شناسی خودمانی، تهران، انتشارات اختران.
- ۲۶- نجفی، ابرندآبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید، ۱۳۷۷، دانشنامه جرم‌شناسی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲۷- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، ۱۳۸۲، از عدالت کیفری کلاسیک تا عدالت ترمیمی، فصلنامه پژوهشی علوم انسانی الهیات و حقوق، سال ۳، ش ۹ و ۱۰، ویژه حقوق، مشهد مقدس، دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

ب- منابع انگلیسی

- 1- Garner Brayan (Editor in Chief); Blacks Law Dictionary, Tehran, Mizan Publishing. 1388
- 2- Jolley. Jerry C; “Plea Bargaining and Plea Negotiation in the Judicial System“. 1972
See:<http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/4755/1/KJV8NIAS.pdf>
- 3- Longman ; Longman Advanced American Dictionary , 3th ed , 2003
See:<http://www.Longman.com/dictionaries> for free downloadable exercises and activities.
- 4- Linch Timothy. “ the Case Against Plea Bargaining “. 2003.
See:<http://www.cato.org/pubs/regulation/regv26n3-7Pdf>
- 5- Mccoy Candace. “Plea Bargaining as Coercion: the Trial Penalty and Plea Bargaining Reform“. 2005
See:<http://web.gc.cuny.edu/criminalijustice/pages/./Mccoy-OLQarticle.pdf>
- 6- Schultz , David ; Encyclopedia of American Law , New York, Library of Congress Cataloging-in- Publication Data, 2002